

— Prelazeći reku

Prevela s engleskog *Arijana Luburić-Cvijanović*

Glupost iz oćaja. Usevi su propali. Prodao sam decu. Sećam se. Poveo sam ih (dva dećaka i devojćicu) iznurujućim stazama dok ne stigismo do mesta na kome blatne plićine nastanjuju rakovi i galebovi. *Vratio se preko pruda brodskim ćamcem i nakratko se pomolio u fabrićkoj kapeli.* Posmatrao sam dok su se pribijali jedni uz druge i zurili u utvrđenje nad kojim se vijorila strana zastava. *Stajao ispod okrećenih zidova fabrike, ćekajući da se ćamac vrati i odnese me nazad preko pruda.* U daljini stajaše brod na ćiju ću ih tamnicu uskoro osuditi. Ćovek i njegova pratnja ćekali su da ponovo pređu prud. Kratko smo posmatrali. A potom prišli. *Priđe mi neko tiho ćeljade.* Svega troje dece. Tu sam ih napustio, gde pritoka posrće i razliva se u svim pravcima da se susretne s morem. *Kupio 2 snažna dećaka i gordu devojćicu.* Ukaljao sam ruke hladnom robom u zamenu za njihova topla tela. Sramotna razmena. Osećao sam na sebi njihove poglede. Dok su se pitali, *zašto?* Okrenuo sam se i otišao nazad istim iznurujućim stazama. *Mislim da se moja trgovina za ovo putovanje približila kraju.* I ubrzo potom hor zajednićkog sećanja poće da me progoni.

Dve stotine i pedeset godina slušam taj višejezićni hor. I ponekad među raznorodnim nespokojnim glosovima otkrivam glasove svoje dece. Mog Neša. Moje Marte. Mog Trevisa. Životi im skršeni. Uranjaju korenje puno nade u teško tlo. Dve stotine i pedeset godina žudim da im kažem: Deco, ja sam vaš otac. Volim vas. Ali shvatite. U vodi nema staza. Nema znakova. Nema povratka. Zemlji koju su izgazile blatnjave tuđinske ćizme. Narodu podstaknutom da ratuje sam protiv sebe. Ocu ophrvanom krivicom. Nema vam nazad. Odlomljeni, kao grane s drveta. Ali ne i izgubljeni, jer u svojim telima nosite semenje novog drveća. Uranjate svoje korenje puno nade u teško tlo. A ja, koji sam vas odgurnuo, samo sebe mogu da krivim za trenutnu patnju. Dve stotine i pedeset godina strpljivo ćekam da se podigne vetar na udaljenoj obali reke. Da se doboš oglasi preko vode. Da hor nadođe. Tek tada, ako budem pažljivo slušao, moći ću ponovo da pronadem svoju izgublvenu decu. Kratak, bolan odnos. Glupost iz oćaja. Usevi su propali. Prodao sam decu.

* * *

Sklupčavši se u stisnutu pesnicu protiv hladnoće, Marta se skupila na ulazu i razmišljala da li će možda noćas videti sneg. Prelepo. Podigavši pogled a da nije podigla glavu, zurila je u prostrano crno nebo koje će joj još jednom biti saputnik. Beli sneže, brzo dođi. Visok čovek u dugom kaputu, sveže potkresane brade i bradišta ušuškano u prsa pogleda je u prolazu. Za trenutak se zabrinula da će možda pljunuti, ali nije. To je, dakle, bila teritorija Kolorado, mesto zbog kog je prešla preriju i pustinju. U nadi da će je brzo preći, ne verujući da će pasti osramoćena poput hrome mazge. Starica. Iskricali su je i produžili prema Kaliforniji. Žestoko je kašljala. Kroz nekakvu atavističku izmaglicu, Marta se zagleda unazad prema istoku, dalje od Kanzasa, još dalje od svog majčinstva, svog puberteta, svog prispeća u Virdžiniju, u ravnu belu plažu gde je drhtava devojčica čekala s dva dečaka i jednim čovekom. U daljini, brod. Njeno putovanje beše dugo. Ali sada je sunce zašlo. Njenom putu je došao kraj. *Oče, zašto si me napustio?*

Lusi će je čekati u Kaliforniji, jer upravo je ona ubedila Martu Randolph da s obe strane planina sada žive obojeni. Žive. Po Lusinim rečima, obojeni svih uzrasta i prošlosti, svih klasa i boja, uzdaju se u obalu. Lusin čovek joj je rekao, a Lusi je zatim prenela Marti. Ženo, jes' sigurna? Izgleda da tih dana obojeni nisu išli na zapad u potrazi za zlatom, nego su tragali za novim životom u kome neće morati da se obaziru na belca i njegove običaje. Tragali su za mestom gde je bilo malo bolje od lošeg i gde se nisi uvek morao osvrtni i pitati kad će ti neko nauditi. Tragali su za mestom gde im ime nije bilo "dečko" ili "tetka" i gde si mogô da budeš deo te zemlje a da se ne osećaš kao da baš i nisi deo. Lusi je za sobom ostavila pismo za svoju staru drugaricu, gotovo je moleći da dođe na zapad i pridruži se njoj i njenom čoveku u San Francisku. Oboje bi nas usrećilo. Iako je Marta i dalje imala poteškoća s razumevanjem reči i tako toga, mogla je da shvati smisao Lusinog pisma, i mislila je da će upravo to i uraditi. Krčiti put. Prestaće s ribanjem i pranjem. Godine su je sada stizale i artritis je ščepao sve delove njenog tela. Krčiče put ka zapadu. Marta povuče kolena prema sebi i ispruži šaku da namesti rite oko stopala. Zatvorila je rupe kroz koje je vetar fujkao. Stop. Ulaz ju je štitio s tri strane i bila je sigurna da će tu moći da spava, a da nikoga ne ometa. Samo me ostavite na miru. Ali joj se začudo nije spavalo. Kao da joj je telo nehatno klizilo prema nekakvom snu. Kao kad je izgubila Ilajzu Mej. Mama. Mama.

Marta teško razdvoji kapke i zagleda se u ženino lice. "Imate li koga?" Sneg je sada već počeo da pada. Rani sneg, ogromne, mekane pahulje koje vrtoglavo padaju iz vedrog, crnog neba. "Mora da vam je hladno." Bio je mrak i, osim žene, nikog drugog ne beše na vidiku. Kad su je iskricali, rekli su joj da je to Glavna ulica, kao da ih je taj podatak oslobodio svake odgovornosti. Ali ona ih nije krivila. Nekoliko barova, restoran, kovač, jedan ili dva pansiona, to je zaista bila glavna ulica. "Imam kolibu u kojoj biste mogli prenoćiti." Marta ponovo pogleda ženu koja stajala pred njom u crnom kaputu, s debelom maramom nemarno prebačenom preko ramena i šešikom čvrsto privezanim za glavu. Možda je ova žena kupila njenu ćerku? Je l' Ilajza Mej živela tu na teritoriji Kolorado? Nema razloga ići skroz do Kalifornije ako je Ilajza Mej tu

na teritoriji Kolorado. Ilajza Mej joj se vratila? “Možete li da ustanete?” Žena ispruži ruku u rukavici i Marta se usredsređeno zagleda u nju. Ilajze Mej nije bilo. Ta ruka nije mogla vratiti Martu do ćerke više nego što bi je mogla vratiti njenom vlastitom jastvu iz mladosti. Kolibica. Žena joj je nudila nekakvo mesto s krovom, pa možda i malo grejanja. Marta sklopi oči. Nakon neprojenih godina putovanja, ta ruka beše i uvreda i spas, ali žena to ne treba da zna. “Molim vas, uhvatite moju ruku. Nisam tu da vam naudim. Samo želim da pomognem. Zaista.” Marta razmota prste i postavi ih naspram ženine ruke uvezane u kožu. Žena nije bila ni topla ni hladna. “Možete li sami da stojite?” U sebi, Marta se nasmeja. Zar ta žena ne može da vidi da su me napustili? Barem su pokazali malo milosti pa je nisu izbacili negde u ravnici. Ali da sama stoji? Marta Randolph. Koja čučaše poput prljave vreće kostiju. Pogleda uprtog u sneg. Ne znam ti ja nikog u ovim krajevima. Jedva da i sebe prepoznaje. Ne gospođa, pomisli. Sumnjam da ću ikad više moći da stojim sama. Ali nema veze. Stajala sam onol’ko kol’ko bi većini bilo dosta za tri, četiri životna veka. Nije greota sad odmoriti. Stisnula je. Ženina ruka uzvrati stisak. “Možete li sami da stojite?” Marta odmahnu glavom.

Gledam ga u oči, ali mu je ukočeni pogled nepromenljiv i plaši me. Ne pokazuje emocije. “Lukase?” Okreće se od mene i vuče drvenu stolicu po podu. Svaljuje se u nju. Diže šake prema glavi i zariva lice u sklopljene dlanove pune žuljeva. Ilajza Mej dotrčava do mene i hvata me za rub haljine. Svetlost u lampi poskoči i soba se zanjviše, prvo u jednu stranu pa u drugu. Privlačim Ilajzu Mej k sebi i sakrivam je u prevoje haljine. Lukas podiže pogled. Otvara usta da progovori. Lice mu je umorno, staro za jednog tridesetpetogodišnjaka. Teret još jednog dana u polju obrušio se na njega. Ali nije samo to. Prolazim šakom kroz umršenu kosu Ilajze Mej. U nedelju ću provlačiti češalj kroz čvorove a ona će vrištati. Napolju čujem cvrčke, njihove piskave glasove kako kvrckaju, kao granje koje se odlama od stabla. “Umro gazda.” Ilajza Mej prelazi pogledom s mene na oca, pa ponovo na mene. Jadno dete, ne razume. “Lukase, ’oće nas prodati?” Lukas spušta pogled.

Sunce je dostiglo najvišu tačku. Nadzornik gleda u mene, pa se opet saginjem i počinjem da berem. Već imam ruke žene duplo starije od mene, kože išibane, umazane krvlju i modre, poput iznošene štavljene kože. Nadzornik jaše prema meni na konju koji visoko diže noge, kaska, skoro da pleše. Obori pogled ka meni, sunce mu je iza leđa, uokviruje mu glavu, oblikuje oreol. Podiže bič i spušta ga na moju ruku. Ne čujem reči koje mu izlaze iz usta. Samo mislim, umro gazda. Šta sad? Saginjem se i opet počinjem da berem. Još mogu da osetim njegov pogled na sebi. I sunce iza njegovih leđa. A sad se konj okreće. Pleše dalje od mene.

Stojim s ostatkom poseda Virdžinija. Gazdin nećak, bankar iz Vašingtona, sada je naš novi gazda. Ne zanima ga život na plantaži. Drži maramicu na licu i gleda odsutno. Sve se mora prodati. Advokat uzima zvono gvozdenog zvuka i priziva ljudima pažnju. Potom licitator udara čekićem u komad drveta. Padam na kolena i uzimam Ilajzu Mej u naručje. Nisam došla ovo dete, niti sam je

ljuljala u rukama i obasula je svom ljubavlju koju imam, da vidim kako mi je uzimaju. Kad licitator počne da urla, pogledam lice Ilajze Mej. Uzvikuje datum, mesto, vreme. Gazda nikada nikog od nas ne bi prodao. Kažem to svom užasnutom detetu. Robovi. Domaće životinje. Kućni nameštaj. Poljoprivredne alatke. Prodaće nas tim redosledom. Gledam kako Lukas potapa krp u hladnu vodu. Teši me i prvo je stavlja na moje čelo, a zatim na detetovo. Sinoć mi je prišao, očiju pocrvenelih od pića. Priznao je da bi smrt bila lakša. Ovako ćemo se uvek pitati. Uvek ćemo brinuti. Glas mu je pukao i on potisnu preostale reči. Onda me je uzeo u obruč svog naručja i položio. Dok stari rog nije označio početak novog dana.

Zemljoradnici su došli iz cele zemlje. Gomila željna razonode, spremna na cenkanje, ali među njima vidim muškarce mršavih lica. Trgovce, naprasitih umova, usta stisnutih i ogorčenih. Trudim se da nikoga ne pogledam u oči. Licitator je zvanično obučen. Taman prsluk, raznobojan frak. Nastavlja da viče. Sada, dok to radi, pokazuje čekićem prema nama. Zatim tim instrumentom teško udari u komad drveta. Sad ponovo pokretom ukazuje na nas. Grlo mi je suvo. Ilajza Mej se uzvrpoljila pa je hvatam za ruku. Plače. Štipam je da je utišam. Žao mi je, ali to je za njeno dobro. Licitator rukom poziva trgovce da se približe. Prvo gledaju muškarce. Jedan trgovac štapom bode Lukasov biceps. Ako trgovac kupi muškarca, ode niz vodu. Da umre. Toliko svi znamo. Porodice kojima su potrebni kućni robovi, ili zemljoradnici kojima trebaju sluškinje za priplod, gledaju u nas i čekaju svoj red. Ja sam prestara za priplod. Ne znaju da bih ih i razočarala. Moja Ilajza Mej se drži za mene, ali neće vredeti. Ona će biti najbolja roba. A sama ima i više šanse da je uzme fina porodica. Želim to da joj kažem, da je ohrabrim da me pusti, ali nemam srca. Nastavljam da posmatram. Licitator uzvikuje prema nebu. Orkestar zasniva. Trupa putujućih pevača počinje da pleše. Uskoro će početi s ponudama. "Mama." Ilajza Mej stalno iznova šapuće tu reč, kao da je to jedina reč koju poseduje. Tu jednu reč. Samo tu jednu reč.

* * *

Čujem lupu doboša na udaljenoj obali reke. Povetarac se diže i hvata je. Zvonko odjekivanje pronosi se preko zaleđa, visoko iznad krošnji, pre no što mu takt porine u unutrašnjost. Čekam. A potom slušam kako višejezični hor zajedničkog sećanja ponovo počinje da nadolazi, i uporno tvrdim da razaznajem pozdrave onih koji podižu krigle piva u londonskim pabovima. Primam pozdrave onih koji se predaju (onome što Francuzi nazivaju) neurotičnim međurasnim porivima na pariskim bulevarima. („Nijedna prvoklasna nacija ne može sebi da dozvoli da proizvede rasu mešanaca.”) Ali moja Džoj, i moja ostala deca, bolnih ali odlučnih glasova, oni će preživeti teškoće udaljene obale. Samo ako se uspaniče, izlomice ručne zglobove i gležnjeve o sprave kapetana Hamiltona. *Stavio sam 2 u okove i blago zategnuo vijke za palčeve ne bih li ih ohrabrio da priznaju sve o glavnim učesnicima. Uveče sam još 5 ujarmio.* Svi su preživeli. Jedna beznadežno ovisna majka u

Bruklinu čeka da joj se razide izmaglica pred očima. Ukinuli su joj pomoć. Sada živi bez komfora religije, struje ili novca. Jedan bosonogi dečak u Sao Paulu ukorenjen je u svoje parče zemlje, za koje zna da nikada neće nabreknuti, plodno, i postati vidikovac s kog će moći da vidi dalje od svoje umiruće *favele*. Jedno dete u Santo Domingu pati dok ga češljaju omraženim užarenim češljem, sa teškim tamnim polumesecima istorije ispod oba oka. Jedna majka posmatra. Njena jedanaestogodišnja ćerka sprema se za još jednu noć prevremenog prostituisanja. Preživeli. U njihovim raseljenim dušama jedan san poput čelika. *Slavim Njegovo sveto ime što sam imao dovoljno sreće da se rodim u hrišćanskoj zemlji i što ste bili dovoljno blagonakloni da mene, jedno blesavo dete, uzmete od roditelja i odgajite me u sopstvenom domu kao nešto više nalik sinu nego slugi. Istina i poštenje su veoma vredan kapital, a vi ste takve vrednosti usadili u mene još dok sam bio mali, zbog čega sam večno zahvalan vama i svom Tvorcu. Postojani gradovi što šapuću laži kroz savršeno oblikovane drvene usne. Jedan san poče da joj preplavljuje um. Marta je sanjala da je oputovala na zapad do Kalifornije, sama, čvrsto držeći zavežljaj s odecim. Kad se tamo obrela, dočekala ju je Ilajza Mej, sada visoka, jedra crnkinja na visokom društvenom položaju. Zajedno odšetase na vrhovima prstiju kroz ulično blato do kuće Ilajze Mej, koja beše u lepoj, širokoj aveniji. Dve stotine i pedeset godina slušam. Glasove na ulicama Čarlstona. (Rob koji se popeo na ovaj blok sada umire jer se sredio na neku zarđalu iglu u toku jednog projekta u Ouklandu.) Slušam. Rege ritmove pobune i revolucije što prožimaju brda i doline Kariba. Slušam. Saksofonistu jedne zimske noći u Stokholmu. Daleko od kuće. Dve stotine i pedeset godina slušam. Mog Neša. Moju Martu. Mog Trevisa. *Džojs. To je sve što je rekao. Samo, Džojs. Sad sam mogla da mu vidim prorez u sredini između zuba. Donje vilice. A potom je pružio ruku i povukao me k sebi. Nisam mogla da verujem. Vratio mi se. Uistinu me je želeo. Tog dana, dok sam plakala, bezbedna u Trevisovom naručju.* Dve stotine i pedeset godina slušam. Glasove što me proganjaju. Što pevaju: Mercy, Mercy Me. (The Ecology.) Što uporno tvrde: Čoveče, nemam ti ja ništa protiv tih Vijetkongovaca. Što izjavljaju: Braćo i prijatelji. Ja sam Tusan Luvertir, moje ime vam je možda poznato. Slušam: Papu Doka. Bejbija Doka. Slušam glasove koji se nadaju: Slobodi. Demokratiji. Koji pevaju: Bejbi, bejbi. Kuda je nestala naša ljubav? Sambu. Kalipso. Džez. Džez. Obrisu Španije u Harlemu. U jednoj pariskoj knjižari neki glas mrmlja reči. Niko mi ne zna ime. Slušam glas koji uzvikuje: Maštam o tome da će jednog dana na crvenim brdima Džordžije sinovi nekadašnjih robova i sinovi nekadašnjih robovlasnika moći zajedno da sede za bratskim stolom. Slušam zvuke afričkog karnevala na Trinidadu. U Rijju. U Nju Orleansu. Na udaljenoj obali reke i dalje udaraju u doboš. Jedan višejezični hor nadolazi. I nadam se da ću među tim glasovima preživelih ponekad moći da čujem glasove sopstvene dece. Mog Neša. Moje Marte. Mog Trevisa. Moje ćerke. Džojs. Svih. Povredjenih ali odlučnih. Samo ako se uspaniče, izlomiće ručne zglobove i gležnjeve o sprave kapetana Hamiltona. Otac obuzet krivicom. Uvek osluškuje. U vodi nema staza. Nema znakova. Nema povratka. Glupost iz očaja. Usevi su propali.*

Prodao sam svoju voljenu decu. *Kupio 2 snažna dečaka i gordu devojčicu.* Ali stigli su na udaljenu obalu reke, voljeni.

Karil Filips (Caryl Phillips, 1958) britanski pisac karipskog porekla, profesor na univerzitetima Jejl i Kolumbija, SAD.

O Karilu Filipsu v. esej Arijane Luburić-Cvijanović “Višejezični hor zajedničkog sećanja” na str. 44.

